

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Національний університет «Одеська юридична академія»

КОСТОВА НАТАЛІЯ ІВАНІВНА

УДК 347.725 (477)

**СТВОРЕННЯ АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ ЗА ЦИВІЛЬНИМ
ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ**

Спеціальність 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі права інтелектуальної власності та корпоративного права Національного університету «Одеська юридична академія» Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України

Науковий керівник доктор юридичних наук, професор
ХАРИТОНОВА Олена Іванівна,
Національний університет
«Одеська юридична академія»,
завідувач кафедри права інтелектуальної власності та
корпоративного права

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник
КУЧЕРЕНКО Ірина Миколаївна,
Інститут держави і права
імені В.М. Корецького НАН України,
провідний науковий співробітник відділу проблем
цивільного, підприємницького та трудового права;

кандидат юридичних наук, доцент
Зубар Володимир Михайлович,
Національний університет
«Одеська юридична академія»,
доцент кафедри цивільного права

Захист відбудеться «__» квітня 2012 р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.03 Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Фонтанська дорога, 23 (зал засідань).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: м. Одеса, вул. Піонерська, 2.

Автореферат розісланий «___» березня 2012 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

В.В. Тіщенко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми Акціонерне товариство є однією з найбільш розповсюджених організаційно-правових форм юридичних осіб, що обумовлює необхідність належного правового регулювання їх створення та діяльності, реалізації та захисту прав їх засновників і акціонерів.

Із прийняттям Закону України «Про акціонерні товариства» від 17 вересня 2008 р. у регулюванні відносин, які виникають щодо акціонерних товариств, відбулися суттєві зміни, які, в тому числі, стосуються процедури створення товариств. Незважаючи на відносно нетривалий період дії Закону України «Про акціонерні товариства», до статей, які визначають процедуру заснування акціонерних товариств, були внесені зміни та доповнення. Окрім цього, залишились ключові питання, які не визначені у Законі України «Про акціонерні товариства», серед яких питання про порядок та наслідки вибуття особи зі складу засновників до реєстрації товариства, умови перерозподілу акцій засновника, який припинив участь у заснуванні товариства тощо. Відсутність належного правового регулювання відповідних відносин призводить до порушень прав та інтересів як засновників акціонерного товариства, так і самого товариства та його майбутніх акціонерів. Визначення неурегульованих у законодавстві питань заснування акціонерного товариства у договорі про створення товариства не може розглядатись як ефективний підхід до розв'язання зазначеної проблеми, адже укладання договору не є обов'язковим.

Недотримання засновниками вимог законодавства до процедури заснування товариства є підставою для прийняття Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку рішення про відмову в реєстрації звіту про результати закритого (приватного) розміщення акцій, що може призводити до ліквідації акціонерного товариства. Водночас, попри важливе значення забезпечення прав та інтересів учасників відносин, які виникають при заснуванні акціонерних товариств, у науковій доктрині увага переважно приділяється дослідженню різних аспектів реалізації та захисту корпоративних прав акціонерів товариства.

Наявність неурегульованих у законодавстві положень щодо реалізації засновниками належних їм прав та виконання обов'язків обумовлює необхідність проведення комплексного дослідження нормативно-правових актів, що регулюють відносини у сфері створення акціонерних товариств, практики їх застосування, а також основних положень наукових розвідок за темою дослідження з метою формулювання пропозицій щодо вирішення окреслених проблем.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Теоретичні та практичні питання теми дисертації досліджувались у межах виконання плану науково-дослідної роботи кафедри права інтелектуальної власності та корпоративного права «Традиції та новації у законодавстві, що регулює відносини інтелектуальної власності та корпоративні відносини» на 2006-2010 роки як складової плану науково-дослідної роботи Одеської національної юридичної академії «Традиції та новації у сучасній українській державності і правовому житті» на 2006-2010 роки (державний реєстраційний номер 0106U004970), а також плану науково-дослідної роботи кафедри права інтелектуальної власності та корпоративного права «Правові проблеми реалізації юридичними особами прав інтелектуальної власності» на 2011-2015 роки як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку української державності та права» на 2011-2015 роки (державний реєстраційний номер 0110U000671).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є визначення особливостей цивільно-правового регулювання відносин, які виникають при створенні акціонерних товариств, та розробка рекомендацій із вдосконалення чинного законодавства у цій сфері та практики його застосування.

Для досягнення вказаної мети були поставлені та вирішувались такі завдання:

визначити правову природу відносин, які виникають при створенні акціонерних товариств;

дослідити правові засади заснування акціонерних товариств;

визначити особливості та зміст договору про створення акціонерного товариства;

розкрити етапи заснування акціонерного товариства;

уточнити обов'язкові та факультативні умови статутів приватних та публічних товариств;

визначити умови та порядок зміни суб'єктного складу засновників акціонерних товариств;

визначити способи захисту прав засновників акціонерних товариств;

встановити можливість застосування медіації при вирішенні спорів, які виникають між засновниками акціонерних товариств;

розробити пропозиції і рекомендації із вдосконалення чинного законодавства у сфері регулювання відносин, які виникають при створенні акціонерних товариств.

Об'єктом дослідження є цивільні правовідносини, які виникають при створенні приватних та публічних акціонерних товариств.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні проблеми цивільно-правового регулювання створення акціонерних товариств.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження становили сучасні методи пізнання: діалектичний, порівняльно-правовий, історичний, системно-функціональний, формально-логічний, логіко-юридичний та інші методи наукового дослідження.

Системно-функціональний метод використано при визначенні основних правових засад правового регулювання відносин, які виникають при створенні акціонерних товариств. Порівняльно-правовий метод застосовувався при дослідженні правових засад створення акціонерних товариств, захисту прав та інтересів засновників за законодавством зарубіжних країн, порівнянні наукових підходів до визначення правової природи установчих документів. Історичний метод було застосовано при дослідженні генезису правового регулювання створення акціонерних товариств.

Формально-логічний та логіко-юридичний методи використані для виявлення прогалин та колізій у законодавстві, формулювання та обґрунтування пропозицій із удосконалення правового регулювання відносин щодо заснування акціонерних товариств.

Теоретичною основою дослідження є праці вітчизняних та зарубіжних фахівців у галузі цивільного, корпоративного, господарського права: В.А. Васильєвої, О.М. Вінник, Я.М. Гританс, Г.І. Здронюк, Є.С. Зоріної, С.С. Кравченко, Т.В. Кашаніної, О.Р. Кібенко, Н.В. Козлової, С.В. Кононова, В.М. Коссака, В.М. Кравчука, Н.С. Кузнецової, І.М. Кучеренко, В.В. Луця, Р.А. Майданика, М.М. Малихіної, Н.Н. Пахомової, І.Б. Саракун, І.В. Спасибо-Фатєєвої, Д.І. Степанова, Є.А. Суханова, Є.О. Харитоновна, О.І.Харитонової, Ю.В. Хорт, Г.Ф. Шершеневича, Р.Б. Шишки, В.С. Щербини, О.В. Щербини та ін.

Серед сучасних досліджень правових засад створення та діяльності акціонерних товариств слід відзначити праці: І.В. Спасибо-Фатєєвої «Цивільно-правові проблеми акціонерних правовідносин», І.М. Кучеренко «Організаційно-правові форми юридичних осіб приватного права», О.М. Вінник «Теоретичні аспекти правового забезпечення реалізації публічних і приватних інтересів в господарських товариствах».

Окремі питання реалізації прав акціонерів висвітлювались у дисертаційних роботах: О.В. Щербини «Правове становище акціонерів за законодавством України», Ю.В. Хорт «Механізм захисту учасників акціонерних правовідносин через конструкцію статутного капіталу», В.І. Татькова «Правова природа, склад і зміст установчих документів акціонерного товариства».

Серед досліджень, проведених у Російській Федерації та присвячених проблемам діяльності акціонерних товариств та реалізації прав їх засновниками

(акціонерами), слід відзначити праці: О.Ю. Асташкіної, Д.Р. Білалової, Н.В. Козлової, О.М. Михайлова, Н.Н. Пахомової.

Втім, до цього часу, у вітчизняній науці цивільного права відсутні спеціальні комплексні дослідження теоретичних і прикладних питань правового регулювання відносин, що виникають при створенні акціонерних товариств, які б проводились із урахуванням положень Закону України «Про акціонерні товариства».

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є першим в Україні комплексним дослідженням створення акціонерних товариств за цивільним законодавством, в якому враховано положення Закону України «Про акціонерні товариства».

У межах здійсненого дисертаційного дослідження одержано такі результати, які мають наукову новизну:

вперше:

запропоновано внести зміни до Закону України «Про акціонерні товариства» та передбачити оплату акцій товариства протягом року після державної реєстрації товариства, з обмеженням права на додаткову емісію акцій до повного формування статутного капіталу;

обґрунтовано, що встановлення заборони на відчуження акцій до реєстрації звіту про результати розміщення акцій ускладнює можливість припинення участі особи у заснуванні товариства, а також заміни засновника у разі його вибуття у зв'язку зі смертю чи визнанням в судовому порядку недієздатним;

запропоновано передбачити у Законі України «Про акціонерні товариства» можливість виключення зі складу засновників особи, яка до реєстрації товариства не виконала свої зобов'язання, пов'язані з оплатою акцій;

запропоновано встановити двадцятиденний строк для повернення засновнику внеску, зробленого ним в рахунок оплати акцій, у разі припинення участі у заснуванні товариства до його реєстрації;

удосконалено:

положення про необхідність відміни нотаріального засвідчення підписів засновників – фізичних осіб на договорі про створення акціонерного товариства;

положення про обов'язковість укладання засновниками договору про створення акціонерного товариства;

положення про те, що за умови встановлення оплати акцій протягом року після державної реєстрації, договір про створення товариства має діяти до виконання засновниками своїх обов'язків із оплати акцій;

положення про захист прав та інтересів акціонерного товариства від недобросовісних дій його засновників;

правове регулювання застосування альтернативних способів урегулювання корпоративних спорів;

дістало подальшого розвитку:

підстави та наслідки припинення участі особи у заснуванні акціонерного товариства;

положення про зміст договору про заснування акціонерного товариства;

положення про самозахист прав та інтересів засновників акціонерного товариства;

положення про необхідність запровадження практики застосування альтернативних способів вирішення спорів між засновниками акціонерних товариств.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що вони можуть бути використані:

у науково-дослідницькій сфері – сформульовані в дисертації висновки, пропозиції можуть бути використані у подальших загальнотеоретичних дослідженнях правових засад створення акціонерних товариств;

у сфері правотворчості – сформульовані в роботі положення щодо вдосконалення законодавства про акціонерні товариства можуть стати основою для внесення змін до цивільного законодавства та законодавства про акціонерні товариства;

у сфері практичної діяльності – матеріали дисертації можуть використовуватися для забезпечення єдності розуміння і правильного застосування норм, які регулюють відносини, що виникають при створенні акціонерних товариств;

у навчально-методичній роботі – матеріали роботи можуть використовуватись у навчальному процесі при підготовці навчальних посібників із цивільного, корпоративного, акціонерного права.

Апробація результатів дослідження. Отримані в процесі дисертаційного дослідження результати доповідались і обговорювались на засіданнях кафедри права інтелектуальної власності та корпоративного права і кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія».

Основні наукові положення дисертаційної роботи були апробовані у виступах на науково-практичних конференціях, зокрема на: I Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми права інтелектуальної власності» (16 червня 2010 р., м. Одеса); Міжнародній науково-практичній конференції «Римське право і сучасність (Шерешевські читання)» (4 грудня 2010 р., м. Одеса); III Міжнародній науково-практичній конференції «Роль та місце ОВС у розбудові демократичної правової держави» (21 квітня 2011 р., м. Одеса); Міжнародній науковій конференції професорсько-викладацького та аспірантського складу «Правове життя сучасної України» (20-21 травня 2011 р.,

м. Одеса); Міжнародній науковій конференції «Римське право і сучасність» (28 травня 2011 р., м. Одеса); Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми охорони прав суб'єктів корпоративних правовідносин», присвяченій 10-ій річниці створення Лабораторії з вивчення проблем корпоративного права Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва Національної академії правових наук України (24 вересня 2011 р., м. Івано-Франківськ).

Публікації. Основні положення і висновки дисертаційного дослідження відображено у п'яти статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях, та у п'яти тезах доповідей на наукових і науково-практичних конференціях.

Структура дисертації зумовлена метою і завданнями дослідження. Дисертаційна робота складається зі вступу, чотирьох розділів, які містять сім підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації складає 200 сторінок, із них 20 займає список використаних джерел (214 найменувань).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, ступінь наукової новизни, сформульовано об'єкт, предмет, мету і завдання дослідження, охарактеризовано методологічну основу дослідження, викладено наукову новизну, практичне та теоретичне значення отриманих результатів, зазначено про апробацію результатів дослідження.

У **розділі 1 «Огляд літератури та вибір напрямків дослідження»** проаналізовано основні наукові праці, в яких висвітлювались питання створення акціонерних товариств, правовий статус засновників товариства, їх права та обов'язки.

При проведенні огляду літератури увага приділялась встановленню повноти розкриття у наукових розвідках таких аспектів створення акціонерних товариств, як: порядок створення акціонерних товариств; умови розподілу акцій під час створення акціонерних товариств; правове регулювання відносин, які виникають при створенні акціонерних товариств; зміст прав та обов'язків засновників акціонерних товариств; захист прав та інтересів засновників акціонерних товариств.

З метою висвітлення особливостей створення акціонерних товариств в різних економічних та політичних умовах, врахування позитивного досвіду правового регулювання відносин, які виникають при створенні товариства, здійснено огляд наукових праць, в яких висвітлено умови створення акціонерних товариств за часів Російської Імперії (А.І. Камінки, І.Т. Тарасова, Г.Ф. Шершеневича), радянських часів (С.Н. Братуся, В.П. Мозоліна).

Особливу увагу приділено аналізу вітчизняних досліджень, в яких висвітлювались проблеми створення та діяльності акціонерних товариств, визначення правової природи відносин, які виникають між засновниками та іншими суб'єктами (В.А. Васильєвої, О.М. Вінник, В.В. Луця, І.М. Кучеренко, І.В. Спасибо-Фатєєвої, О.І. Харитоновой та Є.О. Харитонова).

Автором проаналізовано праці російських дослідників, присвячені проблемам створення та діяльності акціонерних товариств, реалізації та захисту корпоративних прав акціонерів (Я.М. Гринтаса, Д. В. Ломакина, М.М. Малихіної, Н. Н. Пахомовой, Д. І. Степанова).

Окрему увагу приділено працям вітчизняних науковців (І.Б. Саракун, В.В. Луця, О.В. Щербини, Н.О. Виноградової, О.В. Регурецької, Ю.В. Хорт), а також російських фахівців (О.Ю. Асташкіної, Д.Р. Білаловой, К.Л. Нор-Аверян, О.Л. Расказовой), присвячених захисту прав та інтересів як учасників, так і засновників акціонерних товариств.

Проведене дослідження дозволило дійти висновку, що у сучасній літературі відсутня комплексна монографічна праця, в якій висвітлено проблемні питання створення акціонерних товариств з урахуванням сучасного стану цивільно-правового регулювання відповідних відносин. Не приділено належної уваги у вітчизняних наукових розвідках питанням захисту прав та інтересів засновників акціонерних товариств, так як переважно розкриваються окремі аспекти реалізації та захисту прав акціонерів зареєстрованого акціонерного товариства.

З урахуванням результатів проведеного огляду літератури, автором обрано наступні напрями дисертаційного дослідження: по-перше, аналіз сучасного стану цивільно-правового регулювання створення акціонерних товариств, визначення прогалин у законодавстві та можливих шляхів їх подолання; по-друге, визначення умов реалізації особами права на створення акціонерного товариства та права на відмову від подальшої участі у створенні товариства; по-третє, характеристика етапів створення акціонерних товариств відповідно до Закону України «Про акціонерні товариства»; по-четверте, визначення умов захисту прав засновників акціонерного товариства, а також доцільності запровадження практики альтернативних способів врегулювання спорів, які виникають між засновниками акціонерних товариств.

У розділі 2 «Правове регулювання відносин, які виникають при створенні акціонерних товариств», який складається з трьох підрозділів, досліджено правовідносини, які виникають при створенні акціонерного товариства, їх правове регулювання, загальні засади укладання договору про створення акціонерного товариства.

У підрозділі 2.1. «Правова природа відносин, які виникають при створенні акціонерних товариств» визначено види та правова природа

правовідносин, які виникають за участю засновників при створенні акціонерних товариств.

Визначено, що відносини, які виникають при створенні акціонерних товариств, можуть бути поділені на декілька категорій: по-перше, відносини, які виникають безпосередньо між засновниками акціонерного товариства (є приватноправовими, мають корпоративну природу); по-друге, відносини, які виникають між засновниками та третіми особами щодо вчинення дій із заснування товариства, наприклад, відносини представництва (є приватноправовими, цивільними, не мають корпоративної природи); по-третє, відносини, які виникають між засновниками та органами державної влади (є публічно-правовими, не мають корпоративної природи).

При заснуванні акціонерних товариств його засновники виступають учасниками різних відносин: і цивільно-правових, і адміністративно-правових. Всі ці відносини виникають у зв'язку з вчиненням дій, спрямованих на створення товариства, але не всі вони можуть бути віднесені до корпоративних. Відносини, які виникають у зв'язку зі здійсненням державної реєстрації, є публічно-правовими відносинами, учасником яких виступає суб'єкт владних повноважень. Такі відносини не є корпоративними, так само як і відносини, пов'язані з реєстрацією Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку звіту про результати закритого (приватного) розміщення акцій. Такі відносини є невід'ємною складовою процесу створення товариства, однак не повинні відноситись до корпоративних.

Приватноправові відносини, які виникають при створенні акціонерних товариств, автором запропоновано розділити на дві категорії.

По-перше, це відносини, які виникають між засновниками товариства (сторонами договору про створення акціонерного товариства). Саме ці відносини, пов'язані із майновою та організаційною участю засновників у створенні товариства, слід розглядати як корпоративні відносини.

По-друге, це відносини, які виникають між засновниками та третіми особами. Хоча ці відносини також спрямовані на забезпечення створення акціонерного товариства, вони не можуть визнаватись корпоративними, так як їх учасників не об'єднує спільна мета – заснування юридичної особи, а також майнова участь у формуванні статутного капіталу товариства. Такими є відносини, які виникають із договорів про придбання майна, оренду приміщень тощо.

У *підрозділі 2.2. «Правові засади створення акціонерних товариств»* проаналізовано положення Закону України «Про акціонерні товариства», Цивільного кодексу України, які регулюють створення акціонерних товариств.

З прийняттям Закону України «Про акціонерні товариства» внесено суттєві зміни до порядку створення акціонерних товариств. Разом з тим неузгодженість

окремих положень Закону, відсутність чітких механізмів реалізації окремих його норм може призводити до порушення прав як засновників товариства, так і самого товариства після його реєстрації. Серед положень, які потребують подальшого уточнення та деталізації, автором визначено наступні: по-перше, умови оплати повної вартості акцій товариства його засновниками до реєстрації товариства; по-друге, узгодження положень Закону України «Про акціонерні товариства» та підзаконних актів, які регулюють відносини, що виникають при створенні акціонерних товариств; по-третє, встановлення вікових обмежень на участь особи в якості засновника господарських товариств.

У **підрозділі 2.3. «Договір про створення акціонерного товариства»** визначено особливості договорів про створення акціонерних товариств, правового регулювання відносин, які виникають при укладанні та виконанні договору. Враховуючи, що договір про створення акціонерних товариств є цивільно-правовим договором, до нього застосовуються загальні положення про договори, встановлені Цивільним кодексом України, з урахуванням особливостей відносин, які таким договором регулюються.

Підкреслено, що використання категорії «засновницький договір» не відповідає суті договору про заснування товариства та викликає термінологічну неузгодженість між різними нормативно-правовими актами, у зв'язку з чим запропоновано замінити її на категорію «договір про створення акціонерного товариства».

Розглядаючи питання змісту договору про створення акціонерного товариства, дисертант підкреслює, що у законодавстві недостатньо повно визначено умови договору, та виділяє положення, які слід узгоджувати засновникам під час його підписання, а саме: умови зміни складу засновників товариства, порядок та умови оплати акцій товариства, наслідки несвоєчасної, неповної оплати акцій, відповідальність за неналежне виконання умов договору та його правові наслідки.

Наголошується на необхідності запровадження практики обов'язкового укладання договору про створення товариства, а не за бажанням засновників. Конкретизовано зміст договору про створення акціонерного товариства.

У **розділі 3 «Етапи створення акціонерних товариств»**, який складається з трьох підрозділів, охарактеризовано основні етапи створення акціонерних товариств, передбачені Законом України «Про акціонерні товариства».

У **підрозділі 3.1. «Характеристика етапів заснування акціонерних товариств»** обґрунтовано переваги та недоліки нових правил створення акціонерних товариств, передбачених Законом України «Про акціонерні товариства».

Зазначено, що питання про залучення суб'єкта оціночної діяльності має вирішуватись при укладанні договору про заснування акціонерного товариства,

так як вже на цій стадії створення товариства визначаються основні питання, пов'язані з організацією та порядком створення товариства, в тому числі й питання способів оплати акцій.

У підрозділі досліджено правові засади створення акціонерних товариств за законодавством окремих зарубіжних країн, що дозволило автору сформулювати пропозиції щодо врахування позитивного досвіду у національній практиці. Наголошено, що у практиці багатьох зарубіжних країн передбачено часткову оплату вартості акцій засновниками товариства до його реєстрації. Зазначено про недоцільність збереження оплати повної вартості акцій засновниками до реєстрації акціонерних товариств.

У *підрозділі 3.2. «Затвердження статуту товариства»* проаналізовано положення Закону України «Про акціонерні товариства» відносно встановлення вимог до статуту товариства.

Затвердження статуту є обов'язковою стадією заснування акціонерного товариства, у зв'язку з чим засновники мають приділяти належну увагу дотриманню вимог, встановлених до змісту статуту Законом.

Дисертантом виділено відмінності у змісті статутів приватних та публічних акціонерних товариств. Наголошено на необхідності приділення належної уваги визначенню умов реалізації переважного права на придбання акцій акціонерного товариства у разі їх пропонування до відчуження одним із акціонерів товариства. Звернуто увагу на те, що акціонерне товариство позбавлено переважного права на придбання акцій товариства у разі їх пропонування до відчуження одним із акціонерів товариства.

Статут виступає первинним актом товариства, в якому фіксуються права та обов'язки як товариства, так і його учасників, тому для уникнення спірних ситуацій слід приділяти належну увагу визначенню не тільки умов, які мають бути обов'язково передбачені у статуті через приписи закону, а й факультативним умовам, які б враховували специфіку діяльності товариства та основні засади побудови відносин між акціонерами та товариством. Зокрема, обґрунтовується необхідність визначення у статуті основних засад відповідальності за невиконання чи неналежне виконання обов'язків акціонерами та самим товариством, а також основних заходів, спрямованих на забезпечення збереження комерційної таємниці товариства.

Враховуючи те, що статут акціонерних товариств містить багато положень, які можуть узгоджуватись за домовленістю сторін, на практиці буває доволі складно врахувати їх при розробленні модельного статуту. Разом з тим, розроблення такого статуту або типового (примірного) статуту, які використовуються в практиці зарубіжних країн, сприяло б правильному формулюванню положень статуту та зменшенню практики оскарження їх законності та відповідності вимогам законодавства в судовому порядку.

У *підрозділі 3.3. «Набуття прав на акції товариства»* визначено умови набуття засновниками прав на акцію та прав, які акцією посвідчуються.

Право власності на акції як цінні папери виникає з моменту зарахування їх на рахунок у цінних паперах власника у зберігача, яке проводиться щодо оплачених акцій. Разом з тим, право розпорядження акціями при створенні акціонерного товариства є обмеженим до реєстрації Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку звіту про результати розміщення акцій.

Автором зазначається, що виступати засновником товариства – це право, а не обов'язок будь-якої особи. Відповідно право на відмову від участі у заснуванні товариства не повинно безпідставно обмежуватись. Закон України «Про акціонерні товариства» не встановлює обмежень щодо відмови засновника від участі у заснуванні товариства, але при цьому не містить наслідків такої відмови.

Аналіз підстав припинення участі особи у заснуванні акціонерного товариства дозволив розподілити їх на дві категорії:

об'єктивні – смерть фізичної особи; неможливість здійснення певної діяльності, наприклад у зв'язку з визнанням особи недієздатною;

суб'єктивні – небажання особи брати подальшу участь у заснуванні товариства; неможливість виконати зобов'язання з оплати акцій, виїзд за кордон на постійне місце проживання, що у подальшому ускладнить можливість реалізації всіх належних акціонеру корпоративних прав, тощо.

Автор звертає увагу на те, що припинення участі особи у створенні акціонерного товариства обумовлює необхідність вирішення наступних питань: по-перше, враховуючи те, що при створенні товариства проводиться приватне розміщення акцій виключно серед засновників, важливе значення має визначення умов перерозподілу або анулювання акцій, розподілених на засновника, який припиняє подальшу участь у створенні товариства; по-друге, вирішення питання щодо повернення коштів, внесених у рахунок оплати акцій.

З метою захисту прав та інтересів засновників пропонується передбачити можливість виключення зі складу засновників особи, яка не виконує зобов'язань із оплати акцій, чим ставить під загрозу заснування та реєстрацію товариства. За умови часткової оплати акцій несплачені акції пропонується перерозподіляти між іншими акціонерами або анулювати.

У *четвертому розділі «Правове регулювання захисту прав засновників акціонерних товариств»*, який складається з двох підрозділів, визначено особливості захисту прав засновників акціонерних товариств.

У *підрозділі 4.1. «Захист прав засновників акціонерного товариства»* зазначається, що у Законі України «Про акціонерні товариства» не приділено належної уваги визначенню способів захисту прав засновників акціонерного товариства. На жаль, не знайшли широкого висвітлення питання захисту прав

засновників акціонерного товариства і у наукових дослідженнях, які переважно присвячені питанням охорони та захисту корпоративних прав акціонерів зареєстрованих товариств.

Вибір способів та форм захисту прав засновників акціонерного товариства залежить від таких чинників, як: спосіб порушення прав засновника; правовідносини, за участі в яких відбулось порушення прав засновника; особа порушника; наслідки відповідного порушення.

Способи захисту, які застосовуються в корпоративному праві, можуть бути поділені на дві категорії: універсальні, які застосовуються для захисту цивільних прав (відшкодування шкоди, припинення правовідношення тощо), а також спеціальні, які застосовуються у корпоративних відносинах (присудження до виконання акціонерним товариством зобов'язань засновників у зв'язку із заснуванням акціонерного товариства).

Захист прав засновників акціонерних товариств може здійснюватися в адміністративному та судовому порядку, який є найбільш поширеним. На вибір форми та способів захисту порушеного права впливає характер правовідносин, в яких порушено права засновника. Корпоративними слід вважати спори, які виникли між засновниками товариства та стосуються створення товариства.

Передбачені у ст. 16 Цивільного кодексу України загальні способи захисту не повною мірою можуть забезпечити права та інтереси засновників товариства від порушень з боку недобросовісних засновників. У зв'язку з цим видається необхідним надати засновникам товариства право на виключення зі складу засновників особи, яка не виконала зобов'язань із оплати акцій товариства.

Враховуючи те, що після реєстрації товариства за рішенням загальних зборів на нього може покладатись відповідальність за зобов'язаннями, які виникли до реєстрації товариства та пов'язані з його заснуванням, з метою забезпечення прав акціонерного товариства його кредиторів, видається доцільним передбачити у законодавстві можливість визнання договорів, укладених засновниками, недійсними.

У *підрозділі 4.2. «Неюрисдикційний захист прав засновників акціонерного товариства»* визначено поняття та способи самозахисту корпоративних прав, а також застосування альтернативних процедур урегулювання спорів, які виникають між засновниками акціонерних товариств. Застосування засобів самозахисту засновниками товариства дозволило б швидше розв'язувати спірні ситуації, усувати негативні наслідки порушень їх прав та інтересів без звернення до судових органів.

Важливе значення для забезпечення прав та інтересів засновників акціонерних товариств має закріплення їх основних прав та обов'язків в договорі про створення товариства. При цьому особливу увагу слід приділяти визначенню способів захисту прав та інтересів засновників товариства.

Автор звертає увагу на те, що серед альтернативних способів урегулювання спорів найбільш поширеною є медіація. На підставі проведеного аналізу медіації визначено переваги її застосування для розв'язання спорів, які можуть виникати між засновниками при створенні товариства. Наведено приклади регулювання відносин із застосування альтернативних способів урегулювання спорів за законодавством зарубіжних країн, а також приклади успішного вирішення корпоративних конфліктів за участю медіатора.

У процесі проведеного дослідження дисертантом визначено категорії справ, які можуть вирішуватись за участю медіатора на стадії заснування товариства.

Запропоновано доповнити Господарський процесуальний кодекс України статтю 65-1 наступного змісту: «Примирення сторін. Господарський суд вживає заходів для примирення сторін. Сторони можуть вирішити спір, уклавши мирову угоду, або звернувшись до інших процедур примирення, в тому числі медіації, якщо це не суперечить вимогам законодавства».

ВИСНОВКИ

Проведене дисертаційне дослідження дозволило зробити такі висновки.

З прийняттям Закону України «Про акціонерні товариства» запроваджено нові правила створення акціонерних товариств. Переважна більшість норм Закону спрямована на забезпечення прав та інтересів як засновників товариства, так і самого товариства. Разом з тим, окремі норми Закону України «Про акціонерні товариства», які стосуються процедури створення акціонерних товариств, потребують доповнень та змін.

В умовах сьогодення більш прийнятним для засновників товариства було б поетапне формування статутного капіталу. Для забезпечення прав та інтересів кредиторів пропонується встановити обмеження щодо проведення додаткових емісій акцій до повної оплати акцій. У зв'язку з цим запропоновано частину третю ст. 11 Закону України «Про акціонерні товариства» викласти в наступній редакції: «Кожний засновник акціонерного товариства повинен оплатити 25 відсотків вартості придбаних акцій до дати затвердження результатів розміщення першого випуску акцій. Повна оплата акцій має бути здійснена протягом року після реєстрації акціонерного товариства. До оплати повної вартості акцій всіма акціонерами забороняється проведення додаткових емісій акцій». У зв'язку з цим пункт сьомий частини п'ятої ст.9 Закону України «Про акціонерні товариства» пропонується викласти в наступній редакції: «оплата кожним засновником не менше 25 відсотків вартості придбаних акцій». Оплачені засновниками акції мають перераховуватись на відкриті у зберігача рахунки. Неоплачені акції мають залишатись на рахунку товариства та

перераховуватись на рахунок акціонера залежно від їх оплати. Тим самим акціонер отримає можливість розпорядження оплаченими акціями. У разі несплати акцій по закінченні встановленого строку (протягом року після реєстрації товариства) товариство може прийняти рішення про їх анулювання або перерозподіл між акціонерами товариства.

Некоректним слід визнати положення, сформульоване у пункті першому частини третьої ст. 11 Закону «Про акціонерні товариства», відповідно до якого до оплати 50 відсотків статутного капіталу товариство не має права здійснювати операції, не пов'язані з його заснуванням. До оплати статутного капіталу товариства взагалі не існує, адже реєстрація товариства проводиться після оплати повної вартості акцій.

З метою узгодження положень законодавства про акціонерні товариства запропоновано внести зміни до ст. 9 Закону України «Про акціонерні товариства» та замінити «засновницький договір» на «договір про створення акціонерного товариства».

Обґрунтовано необхідність відміни нотаріального посвідчення підписів акціонерів на договорі про створення акціонерного товариства, у зв'язку з чим запропоновано виключити друге речення пункту четвертого частини третьої ст. 9 Закону України «Про акціонерні товариства» «Якщо товариство створюється за участю фізичних осіб, їх підписи на засновницькому договорі підлягають нотаріальному засвідченню». З метою забезпечення прав та інтересів як засновників товариства, так і майбутнього акціонерного товариства запропоновано у Законі України «Про акціонерні товариства» передбачити обов'язковість укладання договору про створення товариства.

За умови запровадження процедури формування статутного капіталу товариства протягом року з моменту його державної реєстрації, необхідно продовжити строк дії договору до повного виконання його сторонами. Право власності на акції як цінні папери виникає з моменту їх зарахування на рахунок у цінних паперах власника у зберігача, яке проводиться щодо оплачених акцій. Разом з тим право розпорядження акціями є обмеженим до реєстрації Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку звіту про результати розміщення акцій.

Обґрунтовано необхідність визначення у Законі України «Про акціонерні товариства» умов та порядку зміни складу засновників акціонерного товариства. У разі припинення одним із засновників участі у заснуванні товариства слід передбачити можливість перерозподілу між іншими зацікавленими засновниками належних йому акцій. Акції мають розподілятися пропорційно кількості належних засновникам акцій. У разі відмови засновників від перерозподілу акцій, якщо цього дозволяє розмір статутного капіталу, такі акції підлягають анулюванню.

Внески, зроблені в рахунок оплати акцій, мають повертатись засновнику, який припиняє участь у заснуванні товариства, протягом двадцяти днів, починаючи з дня звернення з письмовою заявою.

Обов'язок прийняття заяви та повідомлення інших засновників про необхідність вирішення питання щодо акцій має покладатись на особу, уповноважену на здійснення дій із заснування товариства.

З метою захисту прав та інтересів засновників пропонується передбачити можливість виключення зі складу засновників особи, яка не виконує зобов'язань із оплати акцій, чим ставить під загрозу можливість заснування та реєстрації товариства. За умови часткової оплати акцій, несплачені акції пропонується перерозподіляти між іншими акціонерами або анулювати.

Видається необхідним передбачити можливість визнання недійсними договорів, укладених засновниками з порушенням інтересів акціонерного товариства. При цьому обов'язок із відшкодування збитків кредиторам за такими договорами має покладатись не на компанію, а на засновника (засновників), які їх уклали.

Обґрунтовується необхідність розширення практики самозахисту корпоративних прав, який відбувається шляхом реалізації наданих учасникам законодавством та внутрішніми актами товариства можливостей із забезпечення своїх прав без звернення до суду чи інших спеціальних державних органів.

З метою запровадження практики альтернативного вирішення спорів запропоновано доповнити Господарський процесуальний кодекс України ст. 65-1 наступного змісту: «Примирення сторін. Господарський суд вживає заходів для примирення сторін. Сторони можуть вирішити спір, уклавши мирову угоду, або звернувшись до інших процедур примирення, в тому числі медіації, якщо це не суперечить вимогам законодавства».

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Костова Н.І. Захист прав засновників акціонерного товариства / Н.І. Костова // Південноукраїнський правничий часопис. – 2011. – № 3. – С. 116-118.
2. Костова Н.І. Правове регулювання створення акціонерних товариств / Костова Н.І. // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Право». – 2011. – № 945. – С. 334-337.
3. Костова Н.І. Актуальні питання захисту прав засновників акціонерних товариств / Н.І. Костова // Форум права. – 2011. – № 3. – С. 398–402

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-3/11knizat.pdf>

4. Костова Н.І. Медіація як альтернативний спосіб врегулювання корпоративних спорів / Н.І. Костова // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. – 2011. – Вип. 5. – С. 19 – 22.
5. Костова Н.І. Договір про створення акціонерного товариства / Н.І. Костова // Південноукраїнський правничий часопис. – 2011. – № 4. – С. 112-114.
6. Костова Н.І. Оплата вартості акцій, що розміщуються під час заснування акціонерних товариств, майновими та немайновими правами / Н. І. Костова // Матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми права інтелектуальної власності». – Одеса : видавець БВВ, 2010. – С. 208-210.
7. Костова Н.І. Відшкодування збитків, завданих неналежним виконанням договору про заснування акціонерного товариства / Н.І. Костова // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції професорсько-викладацького складу «Правове життя сучасної України». – Т. 2. – Одеса : Фенікс, 2011. – С. 327-328.
8. Костова Н.І. Закріплення переважного права на придбання акцій у статуті приватного товариства / Н.І. Костова // Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції «Роль та місце ОВС у розбудові демократичної правової держави». – Одеса: ОДУВС, 2011. – С. 74.
9. Костова Н.І. Категорія «засновницький договір» у Законі України «Про акціонерні товариства» / Н. І. Костова // Матеріали Міжнародної наукової конференції «Римське право і сучасність (Шерешевські читання)». – Одеса : Фенікс, 2010. – С. 241-243.
10. Костова Н.І. Зміст договору про заснування акціонерного товариства / Н. І. Костова // Матеріали Міжнародної наукової конференції «Римське право і сучасність». – Одеса : Фенікс, 2011. – С. 224-226.

АНОТАЦІЯ

Костова Н.І. Створення акціонерних товариств за цивільним законодавством України. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право та цивільний процес, сімейне право; міжнародне приватне право. – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2012.

Дисертаційне дослідження присвячено визначенню правових засад створення акціонерних товариств. Досліджено етапи створення акціонерних товариств за цивільним законодавством України.

У дисертації проаналізовано законодавчі акти, що визначають порядок створення акціонерних товариств. Визначено зміст договору про створення акціонерного товариства, особливості змісту статутів акціонерних товариств залежно від їх типу (приватне, публічне).

Обґрунтовано необхідність запровадження часткової оплати вартості акцій на етапі створення акціонерного товариства, визначення та закріплення на законодавчому рівні умов та порядку припинення участі засновника у створенні акціонерного товариства.

Досліджено способи захисту прав засновників акціонерних товариств. Обґрунтовано доцільність запровадження практики альтернативних процедур урегулювання корпоративних спорів.

На підставі проведеного комплексного аналізу правового регулювання відносин, які виникають щодо створення акціонерних товариств, практики реалізації засновниками товариства належних їм прав, сформульовано пропозиції щодо вдосконалення законодавства України про акціонерні товариства.

Ключові слова: акціонерне товариство, створення акціонерного товариства, засновник, договір про створення акціонерного товариства, статут, оплата повної вартості акцій, захист прав, медіація.

АННОТАЦИЯ

Костова Н.И. Создание акционерных обществ по гражданскому законодательству Украины. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.03 – гражданское право и гражданский процесс, семейное право; международное частное право. – Национальный университет «Одесская юридическая академия», Одесса, 2012.

Диссертация посвящена исследованию теоретических и практических проблем создания акционерных обществ по гражданскому законодательству Украины.

Проведенный анализ позволил выделить несколько категорий правовых отношений, которые возникают при создании акционерного общества: во-первых, отношения, возникающие между учредителями акционерного общества (частноправовые, имеют корпоративную природу); во-вторых, правоотношения, возникающие между учредителями и третьими лицами, например отношения представительства (частноправовые, не имеют корпоративной природы); в-третьих, отношения, возникающие между учредителями и органами государственной власти (публично-правовые).

Исследованы этапы создания акционерных обществ, предусмотренные Законом Украины «Об акционерных обществах». Сделан вывод о необходимости отмены оплаты полной стоимости акций до регистрации акционерного общества. Обосновано предложение об установлении частичной оплаты стоимости акций до регистрации общества и полной оплаты акций в течение года после регистрации. При этом предлагается установить ограничение на проведение дополнительных эмиссий акций до полного формирования уставного капитала акционерного общества.

Обоснован вывод о необходимости обязательного заключения договора о создании акционерного общества. При заключении договора о создании акционерного общества, кроме условий, предусмотренных в законодательстве, необходимым является закрепление: последствий ненадлежащего исполнения учредителем обязанностей по созданию общества, в том числе и своевременной оплаты акций; условий выхода лица из состава учредителей общества; ответственность за неисполнение условий договора.

Определены особенности содержания уставов акционерных обществ в зависимости от их типа (частное, публичное).

Исследованы способы защиты прав учредителей акционерных обществ. Проанализированы две формы защиты прав учредителей: юрисдикционная и неюрисдикционная. Уделено внимание исследованию способов самозащиты прав учредителей акционерного общества.

Обосновывается вывод о необходимости введения практики применения альтернативных способов урегулирования споров, возникающих при создании акционерных обществ. В диссертации исследованы особенности медиации, как одного из распространенных альтернативных способов урегулирования корпоративных споров, практики ее применения при разрешении указанных споров.

На основании проведенного комплексного анализа правового регулирования отношений, возникающих при создании акционерных обществ, практики реализации прав учредителей общества сформулированы предложения по усовершенствованию законодательства Украины об акционерных обществах.

Ключевые слова: акционерное общество, создание акционерного общества, учредитель, договор о создании акционерного общества, устав, оплата полной стоимости акций, защита прав, медиация.

SUMMARY

Kostova N.I. Formation of joint-stock companies under the civil legislation of Ukraine. – Manuscript.

The thesis for the Candidate of Law degree. – Specialty 12.00.03 – civil law and civil process; family law; international private law. – National University «Odessa Academy of Law», Odessa, 2012.

The thesis concerns the determination of legal principles for the formation of joint-stock companies. The work researches the stages of joint-stock company under the legislation of Ukraine.

The author pursues a detailed research of the legislative acts determining the order of establishment of joint-stock companies. The work defines the content of the joint-stock company formation agreement and the peculiarities of the statutes content of joint-stock companies depending on their type (private, public).

The author proves the necessity to determine a partial payment of the price of shares at the stage of joint-stock company formation, to determine the conditions and order of suspension of the founder's participation in process of joint-stock company formation.

The research deals with the joint-stock company founder's rights protection. The author substantiates the necessity to establish the practice of alternative procedures in the settlement of corporative disputes.

The proposals as to the perfection of the joint-stock companies of Ukraine have been formulated on the grounds of the complex analysis of legal regulation of the relations arising during joint-stock companies formation and exercising of the founders' rights.

Key-words: joint-stock company, joint-stock company formation, founder, joint-stock company formation agreement, statute, payment of the full price of shares, protection of rights, mediation.